

HISTORY AND ARCHEOLOGY, ARCHIVAL STUDIES

Гончарова Ольга Сергіївна

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна

Мірошніченко Світлана Валентинівна

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна

АВТОРСЬКА ПІСНЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ УРСР 1960-х – 1980-х РОКІВ

Процес подолання наслідків «культу особи», часткова демократизація суспільно-політичного життя у кінці 1950-х р. породили у суспільстві надії на оновлення соціалізму, романтичні захоплення ленінізмом, звільнення від сталінських спотворень та спроби вийти за рамки звичного кола ідей та стереотипів. Атмосфера даного періоду сприяла формуванню свободи творчості, в тому числі й появи авторської пісні. Тож, доцільним є розгляд її не лише як виду пісенної творчості, а й як явища соціального. Радянські барди брали гітару в руки не для того, щоб створити шедевр мистецтва, а щоб висловити в пісні те, що турбує їх особисто та їх покоління. З огляду на це, потрібно зрозуміти, як їх творчість позначилась на житті радянського суспільства. Дослідники авторської пісні довгий час обмежувалися територіальними рамками Москви і Санкт-Петербурга (Ленінграда), які були головними центрами альтернативних рухів і об'єднань. Розвиток альтернативної культури в союзних республіках знаходився поза полем зору, а регіональний андеграунд не отримавши належної оцінки, сприймався на рівні побічного елемента. Це об'єктивно гальмувало усвідомлення ролі та місця авторської пісні як елемента альтернативної культури в соціокультурному просторі УРСР.

«Відлига» хоча й створила сприятливий ґрунт для демократизації суспільства, однак влада не збиралася здавати свої позиції в справі управління культурними процесами в країні. М. С. Хрущов неодноразово «нагадував» авторам про те, що збереження ідейної партійної лінії – мета і завдання творчості письменників і художників [1, с. 182]. Однак проявило себе нове покоління поетів, які формували іншу, відмінну від ідеологізованої, систему цінностей. Їх пісні спочатку призначалися для вузького кола слухачів. Згодом деякі з авторів пісень почали виступати з публічними концертами. До них відносяться М. Анчаров, О. Галич, Б. Окуджава, Ю. Візбор, Н. Матвєєва, О. Городницький, В. Берковський, Є. Клячкін, А. Якушева, Ю. Кім, Ю. Кукін, С. Нікітін, О. Дулов та ін. Серед них не було жодного музиканта-професіонала. Більш того, лише одиниці могли зарахувати себе до професійного поетичного цеху. В основному це були студенти, молоді вчителі, інженери, вчені, журналісти, актори, спортсмени. З середини 1960-х р. на авторську пісню почали звертати увагу. Стали з'являтися відгуки в пресі. Нерідко доброзичливі, часом – насторожені, а іноді й критичні. Саме такі, наприклад, висловив класик радянської пісні В. Солов'єв-Седой: «І, їй-богу, не було б нічого страшного в тому, що хтось складає нехитрі вірші і не то співає, не то декламує їх, якби багато наших хлопців не вважали це «рифмоплетіння» еталоном поетичного новаторства, хрипкий застуджений голос – вершиною вокального мистецтва, а монотонне тринькання на двох гітарних струнах – зразком сучасного музичного стилю. Біда в тому, що деякі сторони творчості наших менестрелів і бардів, отримавши непомірно велике поширення, руйнують і дезорганізують систему справді естетичного виховання, псують музикальні смаки» [2, с. 3].

Влада переслідувала активну волелюбну творчу позицію співаючих поетів. Двері концертних організацій, видавництв, радіо- і телестудій перед ними були закриті. Однак всі ці заходи тільки сприяли зростанню популярності бардівської пісні. За таких умов зросло значення традиційного для Радянського Союзу способу поширення літературних творів – самвидаву, тобто машинописного передруку рукописів і передачі їх з рук в руки без будь-

якого, в тому числі і авторського, контролю. З'явилися самостійно видані літературні збірники та альманахи. Особливо значного поширення невідцензурна пісня набуває з появою у громадян в особистому користуванні магнітофонів [3, с. 5].

Широко поширеною авторська пісня стає й у Радянській Україні. Її слухали, переспівували, створювали власні пісні. Особливою популярністю користувались твори Галича, Висоцького, Окуджави, Клячкіна, Візбора та Кукіна. Спочатку любителі співати під гітару збиралися у пісенних секціях при туристичних клубах. Зокрема, у Харкові в 1966 р. було засновано клуб любителів туристичної пісні «Молодежь и искусство», серед активних учасників якого були В. Блехман, О. Таслицький, Е. Козирєв, Г. Марьяновський, Т. Топорова, В. Крastoшевський, С. та Г. Свєрбілови [4, с. 21]. Харків'яни мали можливість послухати авторську пісню та спробувати свої сили у цьому жанрі також і у створеному в Харківському інституті радіоелектроніки, студентському кафе «Спектр» [4, с. 37]. Наприкінці 1960-х – початку 1970-х рр., за зразком Москви та Ленінграду, у великих містах УРСР створюються Клуби самодіяльної пісні. Зокрема, у столичному Києві працювали клуби «Гитара», «Костер» та «Арсенал»; у Сумах любителі авторської пісні збиралися під вівіскою клубу любителів книги «Ікар» [5, с. 4], у 1974 р. створюється «Харьковский городской клуб авторской песни при Дворце культуры железнодорожников» [4, с. 45]; Марком Меєровичем у Одесі організовано було Клуб самодіяльної пісні «Дельфиник» [6, с. 6].

Розширення кола прихильників авторської пісні сприяє організації різноманітних концертів, оглядів, конкурсів, фестивалів. Більшість з них проходила під егідою туризму. Так, у січні 1967 р. відбувся міський конкурс туристичної пісні у Харкові, а 1978 р. – перший фестиваль туристичної пісні «Эсхар» [4, с. 22, 47]. З 1972 до 1979 року проводився київський фестиваль. Туристичний клуб «Берендей» організував у 1981 р. I-й Сумський обласний туристичний зліт на турбазі «Кияница» [5, с. 6]. Проведення таких заходів продемонструвало, що відбувся відрив авторської пісні від камерності та деякої замкнутості, вона стає доступною для широкого загалу шанувальників.

Галина Пустовойтова, яка у 1976 р. відвідала концерт авторської пісні, що проходив у приміщенні Харківського фармацевтичного інституту, так описувала своє враження: «Ми з Ігорем сиділи за першою партою аудиторії, а перед нами за столом декілька хлопців з гітарами. Вони співали про те, про що я думаю, чим живу в душі, однак не можу сама висловити» [4, с. 77]. Зрозуміло, що це викликало негативне ставлення представників владних структур до людини, яка без дозволу «з гори» ділиться з іншими людьми своїми самостійними думками, висловивши їх у віршованій формі, поклавши на музику й взявши до рук гітару. Однак, коли десь концерти чи фестивалі забороняли, вони тут же організовувались в іншому місці. За таких обставин керівництво країни вирішує відмовитись від практики заборон, але зберегти контроль за їх організацією та проведенням. Здійснювала влада його через комсомольські організації, представники яких обов'язково включались до організаційного комітету та журі заходів, для проведення яких державою виділялися кошти. Фестивалі та зльоти сприяли налагодженню зав'язків між аналогічними організаціями, творчій співпраці. Серед значної кількості виконавців виділяється група талановитих українських авторів, що мали значний успіх у публіки, таких як: Ілля Ченцов, Леонід Духовний, Анатолій Лемиш, Дмитро Кіммельфельд, Володимир Каденко та багато інших. Однак, слід зазначити, що авторська пісня здебільшого була російськомовною.

Лише з середини 1980-х років, коли керівництво СРСР проголосило політичний курс на «перебудову», починається створення середовища української авторської пісні. Перший концерт україномовної авторської пісні відбувся в Молодіжному театрі міста Києва з ініціативи тодішнього його головного режисера Л. Танюка у 1988 р. У червні 1988 р. у Львові співаки утворили театр авторської пісні «Не журись!» (директор Остап Федоришин) [7, с. 7]. У 1989 році Семен Рубчинський створив у Києві театр авторської пісні «Academia», метою якого було проведення концертів і фестивалів на професійній основі. Пізніше організувались філії театру в Запоріжжі та Харкові. Однак конкурсів авторської пісні, які б збирали українських бардів було не так уже і багато. Варто назвати фестиваль «Студентські струни» у

Житомирі та «Я і гітара» у Рівному і, звичайно, Всеукраїнський фестиваль авторської пісні та співаної поезії «Оберіг» у Луцьку. Але за масштабами і розголосом тоді не було рівних фестивалю «Червона рута», який вперше було проведено восени 1989 р. [5, с. 9]. Виступи учасників були викликом усій радянській системі, яка нищила, руйнувала, вбивала тих, хто не підпадав під її «порядки». Вони стали закликком до відродження української культури, історії, мови.

Таким чином, співаючий поет став символом радянської неформальної культури 1960-1980-х років. Авторська пісня, що виникла на хвилі політичної «відлиги» у СРСР, стала не просто альтернативою естраді, а й потужним соціальним рухом. Творчість бардів сприяла поглибленню кризи радянського тоталітарного режиму. Однак, до середини 1980-х років українська авторська пісня не мала широкого поширення. Та коли для її розвитку виникли умови, саме вона сприяла пробудженню національної свідомості та інтересу до української мови, культури, історії.

Список джерел:

1. Ионин Л. Г. Социология культуры. М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2004. 427 с.
2. Соловьев-Седой В. Модно – не значит современно. *Советская Россия*. 1968. 15 ноября. С. 3.
3. Авторская песня. М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Агенство «КРПА «Олимп», 2002. 506 с.
4. А можно я спою. Харьков: ТО Эксклюзив, 2013. 240 с.
5. Картавий П. Из досвіду створення середовища шанувальників авторської пісні. Суми: Вид-во «Мак Ден», 2013. 32 с.
6. Найдис И. Интим на тысячу душ. *Мигдаль-TIMES. Еврейский журнал для всех*. 2007. № 87. С. 6-9.
7. Картавий П. В. Сучасна українська авторська пісня. Суми: Вид-во «Мак Ден», 2009. 76 с.